

ZHODNOCENÍ HISTORICKÉ STAVEBNÍ PRODUKCE

-
BÍGR
RUMUNSKÝ BANÁT
-

NÁVRH NA PAMÁTKOVOU OCHRANU OBCE

V Opavě v prosinci 2014

Pro Člověka v tísní, o.p.s. zpracovali:

Mgr. Hana Pavelková - text, foto

Radim Pavelek –grafická úprava, mapa, jazykové korektury

OBSAH:

- 1. Úvod**
- 2. Cíle výzkumu**
- 3. Stavební vývoj obce Bígr**
- 4. Charakteristika stávajících historických stavebních konstrukcí**
- 5. Sakrální objekty**
- 6. Definování předmětu památkové ochrany**

1. ÚVOD

Obec Bígr se nachází v jižním Banátu v pohoří Almaz zhruba 20 km od nejbližší vesnice Berzásca, která je také jeho správním centrem. Bígr se rozkládá v mírně svažitém údolí uprostřed strmých hornatých kopců cca 500 – 540 m n.m. Bígr je jednou z pěti dodnes zachovaných obcí v rumunském Banátu, která vznikla až v rámci druhé kolonizace českou komunitou hraničářů v letech 1826-1828. Čeští přistěhovalci pocházeli z jihozápadních Čech, z oblasti kolem Domažlic. Obec Bígr je dodnes jednou z nejdleších vesnic v Rumunsku.

Bígr, 2014, celkový pohled na obec od JZ

2. CÍLE VÝZKUMU

Cílem výzkumu, který probíhal v letních měsících roku 2014 přímo v Bígru, bylo podchytit stav a míru dochování historické stavební produkce v dané lokalitě a zhodnotit míru autenticity s ohledem na památkové hodnoty sídla v rámci jeho celkového urbanismu. Důraz byl kladen na pořízení maximálního množství fotodokumentace zaměřené na celky objektů, ale i na hodnotné stavební detaily, jako např. na štukovou výzdobu fasád, okenních a dveřních výplní, na jejich kování, detaily oplechování střech, komínová tělesa dymníků, omítky, atd. Součástí této zprávy je velký soubor příloh na konci textu, doplněný mapovým podkladem leteckého snímku obce, ke kterému jsou přiřazeny jednotlivé objekty a pořízená fotodokumentace nejautentičtějších a nejvíce dochovaných objektů a nebo jejich detailů. Ne všechny domy měly zjištěné číslo popisné a proto pro lepší orientaci byly jednotlivé objekty

v leteckém snímku očíslovány. Daná čísla korespondují s čísly objektů na konci textu. Zároveň s tímto došlo také k prozkoumání dochovaných tradičních stavebních technologií, které se v současné době na našem území vyskytují již jen sporadicky a v minimální možné míře. Jedná se např. o armovaná nároží, běžně užívané hliněné omítky a jejich výsledný vzhled při specifickém způsobu zpracování, o konstrukce povalových stropů, dymníků atd. Z terénního průzkumu by měla vzejít základní argumentace pro památkovou obnovu Bígru a návrhy památkové ochrany, které jsou shrnuty v další kapitole.

Bígr, 2014, pohled do zahrady na hospodářské stavení

3. STAVEBNÍ VÝVOJ OBCE BÍGR

Obec byla založena na půdoryse latinského kříže jako silnicovka s malou návší uprostřed, v místě styku ulic, které vévodí zděný kostel v duchu klasicistního tvarosloví. Na prodloužené ose - horizontálně vedené silnice přes Bígr - se zcela mimo obec, při příjezdu od Dunaje i na turistické cestě vedoucí do Rovenska nacházejí drobné sakrální stavbičky. Jsou to výklenková kaplička se soškou Panny Marie a Kříž na Jochách při příjezdu do Bígru. Na cestě z Bígru v Hutvajdu je vystavěna Kaplička Panny Marie se třemi nikami pro umístění sošek a po několika desítkách metrech je situován do svahu Sv. Kříž. Výstavba vesnic, domů, vymezení hospodářských dvorů, zahrad a polností neprobíhala v česky osídlených

vesnicích nahodile a chaoticky, ale na základě polohopisných plánů, které prováděly výhradně hraničářské úřady. Později - až zhruba v 70. letech 19. století na základě těchto plánů a podle skutečné reality - vznikaly první katastrální plány (vložit poznámku) . Vesnice se na přelomu 19. a 20. století dočkala svého rozšíření. Nová výstavba pokračovala právě podél horizontálně vedené silnice směrem na Hutvajdu a Jochy a svým zakřivením dnes horizontální břevno kříže vypadá spíše jako rozevírající se náruč rozložená v malebném údolí.

Původní zástavba z počátečního období Bígru se po vizuálním průzkumu zachovala v minimální míře, spíše ojediněle. Jedná se převážně jen o dřevěné, roubené hospodářské objekty nacházející se ve vnitřních dvorech usedlostí. Jestli tomu tak skutečně je, to by prokázal až bližší průzkum dřevěných konstrukcí, tzv. dendrochronologická analýza, jež by určila přesnou dobu skácení použitého dřeva.

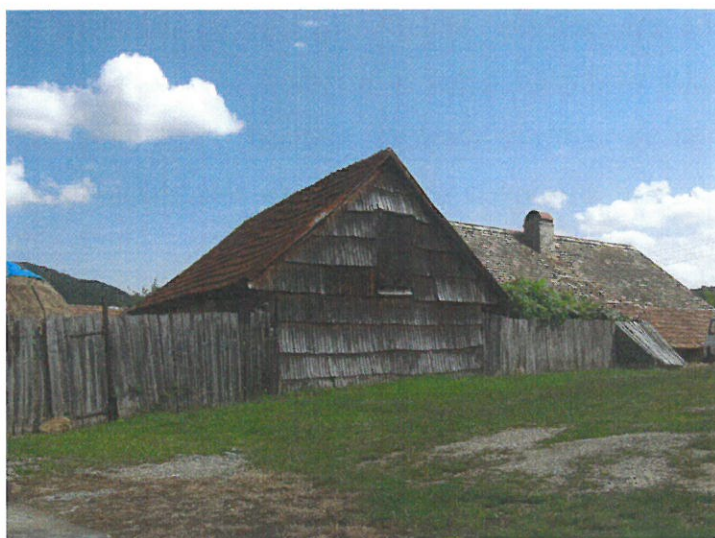
Bígr, 2014, detail roubení hosp.stavby

Bígr, 2014, roubená hosp. stavba s šindel.stítem

Obytná stavení, která na české hraničáře čekala, tvořilo několik dřevěných, převážně roubených stavení. V domech bez podezdívky se dvěma až třemi místnostmi žilo i více rodin pohromadě, až do doby, než byli rodiny schopné si samy vybudovat svá obydlí. V některých obcích byly pro chudší obyvatele připraveny i polozahloubené chýše z hlíny. Tyto původní obytné srubové a polozahloubené domy z doby kolonizace se v obci Bígr vůbec nedochovaly. Zástavba, která se v lokalitě dnes nachází, byla vybudována až v závěru 19. století, případně až na počátku 20. století, a jedná se především o zděné přízemní objekty na kamenné podezdívce se sedlovou střechou. Je až s podivem, nakolik se dochovala původní hmotová, půdorysná i dispoziční měřítka objektů, původní konstrukce a technologie nevylámá. Zhruba

od 60. let 19. století až do roku 1910 zaznamenala obec Bígr, ale nejen ona, ale i další obce v jižním Banátu, velký rozmach. To svědčilo o zlepšení hospodářské situace kolonistů. V roce 1910 bylo v Bígru napočítáno 70 domů, což je o 37 více než v roce 1869. Z toho bylo postaveno 30 z cihel, 2 z kamene a nepálených cihel, 12 ze dřeva a jen 26 z hliněných vepřovic. Převažující střešní krytinou byla šindel, která se používala nejen na střechy, ale také pro dodatečnou ochranu štítových stěn (vložit poznámku).

Bígr, 2014, obytný dům s hosp. částí a pevným deskovým plotem

Modernizační úpravy se ve druhé polovině 20. století dotkly vnějšího vzhledu objektů, konkrétně Bígru, jen ve velmi malé míře. Zásadním počinem téměř u všech obytných staveb bylo odstranění původní střešní krytiny šindele a její výměna za krytinu novou, pálenou tašku – převážně obdélnou s drážkami - výjimečně lze nalézt i bobrovku. Hospodářská stavení si dodnes v některých případech udržela svou šindelovou krytinu, jiná byla pokryta velkoformátovými vlnitými eternitovými krytinami a jiná plechem.

Bígr, 2014, pohled ze záhumení na zadní části selských dvorů

Další modernizační úpravy souvisely s vylepšením průčelí domu omítáním, obklady, mozaikami. Původní vápenné omítky byly nahrazeny tvrdými cementovými, místy až břizolitovými omítkami doplňovanými různorodými ornamenty. Poměrně velkým nešvarem, který prozatím nijak zásadně nedegraduje hmoty, měřítko ani původní vzhled exteriéru, jsou moderní materiály v podobě maltových pytlovaných směsí, cementů a neprodyšných nátěrových hmot, případně i jiných izolačních materiálů. Tyto materiály jsou nekompatibilní s původními převážně přírodními materiály, jako jsou hliněné omítky či trumplované zdivo nebo zdivo z vepřovic či kamene. Vápenné omítky i nátěry jsou velmi paroproustné a dokáží vhodně reagovat na prostředí s mírně zvýšenou vlhkostí. Starší vápenné omítky i nátěry dokáží snadněji přilnout a přijmout materiály na shodné bázi, propojí se s nimi, zpevní se jimi a vytvoří tak přirozeně další vrstvu. Toto naopak moderní materiály na bázi cementu nedokáží. Svou tvrdostí a pevností nepřilnou k původním materiálům, vytvoří krustu nebo slupku a uzavrou zdivo tak, že stavba přestane dýchat. A protože mírně vztlínající vlhkost se musí dostávat z konstrukce, začíná postupně prostupovat i do interiéru. Nemá kam odcházet, a proto přicházejí na řadu další a další moderní vodoodpudivé materiály, jako např. asfaltové nátěry, izolační folie, které ještě více uzavrou základové zdivo objektu a proces degradace postupuje stále kupředu. S odstupem času se prokázalo, že hojným používáním moderních nekompatibilních materiálů a technologií na staré historické objekty dochází k rychlé degradaci autentických konstrukcí i k nenávratnému zničení původních materiálů.

Bígr, 2014, novodobé úpravy soklů

Bígr, 2014, novodobé izolace štítů

Jedním z dalších modernizačních jevů bylo rozšiřování původních okenních otvorů za účelem zvýšení světelnosti v interiérech domů. S tím souvisela i výměna okenních výplní. Původní byly odstraněny a nové výplně nerespektovaly velikost, ale ani členění a mnohdy ani

materiálovou podstatu. Stejně jako na českých vesnicích i zde se začínají vyskytovat plastové okenní výplně, prozatím však v minimální míře a někdy i doplněné vnějšími žaluziemi proti slunci. Dalšími nepřiliš vhodnými úpravami jsou výměny vstupních dveřních výplní, převážně za výplně bez členění, nebo za výplně plastové. Naštěstí užívání plastových materiálů není v obci častým jevem.

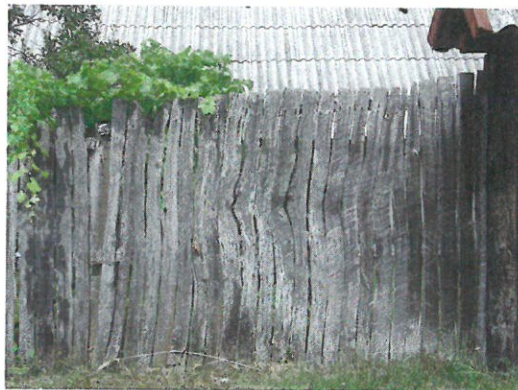
Bígr, 2014, modernizace domu ze 2. poloviny 20. století (okna, sokl, omítky)

Úpravám se mnohdy nevyhnulo ani oplocení. Odstraňování klasických plaňkových nebo deskových plotů a jejich nahrazování ploty s kovovými sloupky, mezi něž bylo vloženo drátěné pletivo, lze pozorovat především kolem předzahrádek. Dřevěné vjezdové brány do dvorů byly někdy nahrazeny plechovými. Vnitřní dvory byly vydlážděny kamenem nebo alespoň částečně vybetonovány. Modernizace se ponejvíce dotkla vnitřního prostoru domu, kde začaly vznikat první koupelny z hospodářských částí, které byly součástí obytného domu. Ze studní byla zaváděna voda přímo do domu. Docházelo k úpravám komínových těles, kdy původní dymníky byly nahrazeny klasickým zděným komínem a do interiéru byla umístěna kamna, která tak někdy nahradila i kachlové pece a nebo ještě starší způsob vytápění - otevřené ohniště. Zároveň tak došlo k potřebným úpravám v půdním prostoru, kdy byly odstraněny proutím vyplétané a hlinou omazané konstrukce dýmníků, které vyváděly kouř nad střechu. Stejně tak docházelo k úpravám podlahových konstrukcí a k dispozičním úpravám uvnitř domu. Do jisté míry - modernizační úpravy ve 2. polovině 20. století v Bígru nebyly takového dynamického a nešetného rázu, aby jednoznačně setřely a degradovaly genia loci velmi autenticky dochovaného urbanistického prostoru i jednotlivých objektů. V současné době se však situace posunuje jiným směrem. Napomáhá k tomu i dožívání

původních konstrukcí a materiálů, ale také zvyšování nároků na životní standard, který je však vždy podmíněn finančním zajištěním.

Bígr, 2014, detail původního oplocení předzahrádky

Bígr, 2014, oplocení zahrady

Nástavby původních objektů o podlaží a s tím související změna tvaru i sklonu střešních rovin výrazně narušuje hmotové měřítko. Působí zcela cizorodě a neadekvátně v prostoru se zástavbou drobného měřítka. Navíc nejsou respektovány ani původní materiály a důraz není kladen ani na řemeslnickou zručnost a čistotu provedení. Ve velké míře je zde patrná i absence jakéhokoli architektonického citění, přičemž prioritním měřítkem zde zůstává nejjednodušší řešení a snadná využitelnost. Urbanistický prostor je těmito - v Bígru prozatím pouze ojedinělými - zásahy negativně a nenávratně narušen. Právě z tohoto důvodu by bylo vhodné vyhlásit na území obce Bígr plošně památkově chráněné území, které by v zájmu zachování autenticity prostředí eliminovalo negativní zásahy ve veřejném prostoru. Podstatou památkové zóny je zachování genia loci obce, které by mělo být i do budoucna lákadlem pro turisty.

Bígr, 2014, nástavba domu 3. třetina 20. stol.

Bígr, 2014, pohled do ulice, kde došlo ke změně hmotových měřítek nástavbou domu

4. CHARAKTERISTIKA STÁVAJÍCÍCH HISTORICKÝCH STAVEBNÍCH KONSTRUKCÍ

Většina obytných stavení v Bígru tvoří společně s hospodářskými stodolami menší selské usedlosti, které jsou rozmístěné podél hlavní komunikace ve tvaru latinského kříže. Tyto objekty z větší části pocházejí ze 2. poloviny 19. století. Objekty umístěné u silnice při příjezdu a téměř na konci při turistické cestě na Rovensko byly vybudovány až počátkem 20. století a jejich výstavba souvisela s rozvojem obce v době prosperity. Obytná stavení jsou obrácená k silnici buď svým štítem (štíťová orientace) a nebo podélně okapem, přičemž hřeben střechy je souběžný s uliční čarou (okapová orientace). Bezprostředně na obytný dům navazuje vstupní brána s vjezdem, kterou se vstupuje do dvora. Na bránu někdy navazuje hospodářské stavení, jindy sousední dům. Přesné rozvržení hospodářských objektů ve dvoře selské usedlosti a tvar dvora není vždy stejné a zvykově ustálené. Naopak při rozložení objektů vždy hrála roli konfigurace terénu a samotná výměra dvora.

Bígr, 2014, objekt č. 2, okapová orientace

Bígr, 2014, objekt č. 25, štítová orientace

Jak již bylo naznačeno v úvodní kapitole, obec Bígr byla vystavěna na půdoryse latinského kříže. Objekty umístěné podél horizontálního „břevna“ silnice jsou z větší části okapové orientace, zatímco objekty umístěné podél „břevna“ silnice vertikálního jsou spíše situované do ulice svou štítovou stranou.

Vstup je tvořen plnou dvoudílnou branou a plnou jednokřídlovou brankou, přičemž obě části jsou kryty souvislou sedlovou stříškou, v minulosti pokrývanou šindelem nebo pálenou taškou. Dnes je většinou stříška kryta plechem nebo lepenkou. Branka je v horní části doplněna otvorem, který vyplňují nakoso uložené profilované příčle. Křídlo branky je plné, zdobené vpadlými kazetami nebo vertikálně uloženými deskami, jejichž spáry jsou překryty profilovanou úzkou dřevěnou lištou. Křídla brány jsou plná z vertikálně usazených desek, doplněná dřevěnými zavětrovacími lištami.

Bígr, 2014, objekt č. 7, vstupní vjezd do dvora

Bígr, 2014, objekt č. 14, vstupní vjezd

VÝSTAVBA DOMŮ

Obytná stavení jsou zděná, vybudovaná na obdélném půdoryse. Na kamenném, různě vysokém, základu se započalo s vyzdívkou přízemního domu. Nejvíce používaným stavebním materiálem byla cihla, dále pak kamenné nebo smíšené zdivo kamene s cihlami, ale vyskytují se také domy vystavěné pouze z vepřovic ze sušené hlíny, doplňované plevami z obilí. K výstavbě domů z kamene se využíval místní převážně vápencový kámen nebo slepence různých poměrů.

Bígr, 2014, zdivo obytného domu stavěného z lomového kamene

Zajímavou technikou zdění bylo také tzv. truplování. Nejdříve se vybudovaly zděné základy do výšky 60 cm a někdy i výše. Po jeho obvodě bylo vystavěno bednění z prken cca 5 m dlouhé a 50-80 cm vysoké. Do něj se přechovala hlína smíchaná se slámou a větvemi a ušlapávala se. Nároží se svazovala pomocí menších kulatinek nebo větví, buď proutím nebo provazy. Stavělo se až do výšky cca 2,3- 2,5 m. Do takto upravených obvodových stěn se sekýrami vysekávaly otvory pro okna a dveře. (vložit poznámku). Průčelí domu ale bylo vždy ještě přeštukováno slabší vrstvou hliněné omítky, řádně utažené a opatřené vápenným nátěrem. Nejčastějším odstínem byla blankytná modř, zelená, někdy i okrová. Boční stěny

domů, které se pohledově neuplatňovaly, zůstávaly bez dalších úprav. Jejich povrch býval natírán hustou vápennou kaší nabílo, někdy také probarvenou různými pigmenty.

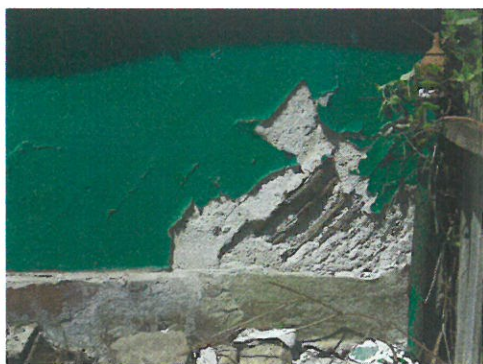
Bígr, 2014, objekt č. 32, nároží truplovaného zdiva provázané větví

Bígr, 2014, objekt č. 26, truplované zdivo v hlíně jsou otisky dřevěného bednění

FASÁDY A ŠTUKOVÁ VÝZDOBA

Fasádní omítky na domech budovaných z cihel, kamene nebo vepřovic tvořila původně různě silná vrstva hliněné omítky s plevami ovsa nebo pšenice, lehce doplněná hašeným vápnem. V případě, že omítková vrstva byla silnější, používalo se pro vyztužení tenkých dřevěných větví nebo dřevěných lišt. Na ně se mohla ještě dále nanášet slabší vrstva jílové omítky. Plochy hliněných omítek byly velmi silně utaženy dohladka a opatřeny hustou vápennou kaší. Tyto fasádní nátěry byly překvapivě velmi barevné od bílých, po blankytně modré, zelené, okrové. Do dnešních dnů se však hliněné omítky na domech objevují již jen sporadicky. A většinou na místech, které nejsou z ulice téměř viditelné. Lze je ale najít skryté pod novějšími vrstvami dalších vápenných štuků nebo zcela nových cementových vrstev.

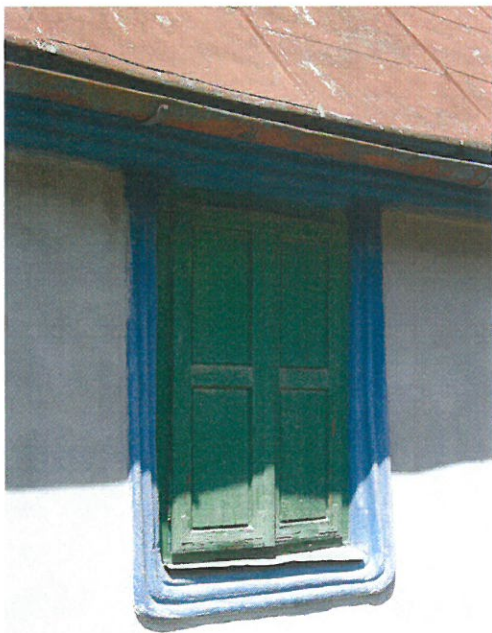

Bígr, 2014, objekt č. 16, dřevěné lišty nebo větve sloužily jako armování hliněných omítek

Bígr, 2014, objekt č. 42, barevné vápenné líčky fasádních omítek , z leva tvrdá cementová omítka

Nové fasádní nátěry jsou převážně velmi sytých odstínů, většinou nejsou na vápenné bázi, ale jedná se o neprodyšné akrylátové nebo silikonové nátěry. Tyto moderní materiály neumožňují konstrukci potřebnou vzdušnost z hlediska přirozeného odvětrávání zemní vlhkosti, která se do konstrukcí stavby dostává, a se kterou dokázaly původní přírodní materiály zcela bez problémů pracovat.

Bígr, 2014, objekt č. 12, štukové šambrány kolem oken

Bígr, 2014, objekt č. 22, štukový pilastr na průčelní fasádě

Štuková výzdoba se uplatňovala pouze a jen na uličním průčelí a nikdy nebyla přemrštěně bohatá. Ve své podstatě se držela základních tektonických pravidel: mírně předsazený sokl a na něj na nárožích dosedala poměrně úzká a vysoká patka s polopilastrem. Tělo polopilastru

bylo většinou kanelované. Úzká a vysoká profilovaná hlavice vyzdvihávala jednoduše profilovanou korunní římsu. Kolem oken se někdy nacházely také jednoduché profilované šambrány. Někdy byly profily šambrán zakulacené a zavěšené na profilované korunní římsě, jindy byly ploché a opatřené nutami, které tvořily jemné kvádrování.

Bígr, 2014, objekt č. 22, detail štuk. hlavice

Bígr, 2014, objekt č. 27, detail štuk. hlavice

Pouze v jednom případě se na fasádě dochoval i zubořez průběžně probíhající pod okenními parapety, na něž dosedají šambrány. Plocha byla později doplněna i rozvilinovým dekorem. V tomto případě se ale z největší pravděpodobností jednalo o výzdobu domu rumunských osídlenců Bígru. Při obnovách fasád v pozdějších letech docházelo k odstraňování štukových prvků, což souviselo převážně s rozšiřováním některých okenních otvorů.

Bígr, 2014, objekt č. 28, květinový dekor

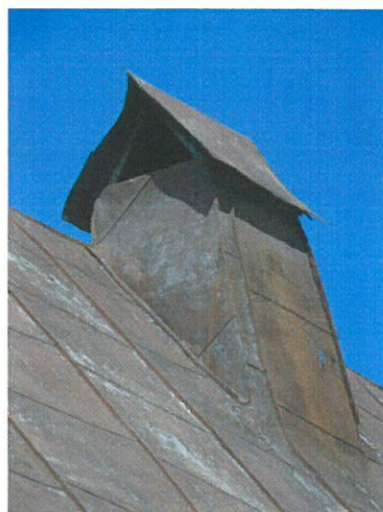
Bígr, 2014, objekt č. 28, podparapetní zubořez, atypická šambrána oken „s ušima“

STŘECHY

Střechy obytných domů i hospodářských stavení jsou pouze sedlové se střešními rovinami vztyčenými pod úhlem kolem 45°. Původní krytinu tvořila šindel, a jak již bylo výše naznačeno, ve 2. polovině 20. století byla většina domů pokryta pálenou drážkovanou taškou anebo plechem opatřeným antikorozním nátěrem převážně v oranžové, červené nebo hnědé barvě. V té době byly střechy také opatřeny výrazným oplechováním štítových stran, a to poměrně výraznými nárožními lištami. Hřeben střechy byl završen hřebenáči, které byly podlepeny cementovou maltou.

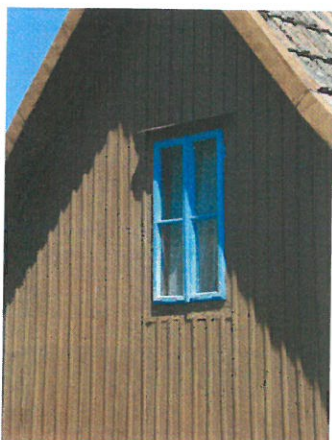
Bígr, 2014, objekt č. 27, dekorativně pojatá zábrana okapu

Bígr, 2014, objekt č. 12, oplechovaný dymník

ŠTÍTY

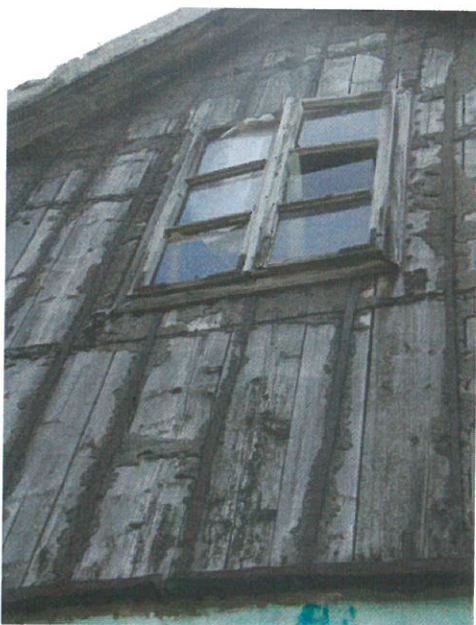
Štíty domů jsou dodnes dřevěné, pouze v ojedinělých případech zděné. Štíty chrání jednak štípaná šindel jednoduchého ložení usazená na latích nebo svislé fošny přichycené na laťové konstrukci doplněné zavětrovacími lištami. V několika málo případech byl zjištěn pokus dřevěné desky omítnout hliněnou omítkou a jako armatury byly použity dřevěné lišty a nebo také kovové pásky. Po čase však došlo k jejich korozi a pravděpodobně tím pádem také k postupnému odseparovávání omítek. Štíty byly buď zcela plné nebo s menším či větším okenním otvorem na provzdušnění půdního prostoru. Některé dřevěné štíty byly v nedávné minulosti opatřeny izolační lepenkou. Cílem zřejmě bylo zateplit tyto prostory, neboť tyto části byly adaptovány na obytné místnosti.

Bígr, 2014, objekt č. 7, bývalá kovárna, deštěný štít z desek a zavětrovacích lišt a nad hospodářskou budovou je dochován štít se šindelem

KLEMPÍŘSKÉ PRVKY

Poměrně zajímavým zdobným prvkem, který se v oblasti střešních rovin na některých domech nachází, jsou bohatě zdobené klenčířské prvky svodů a žlabů, navíc výrazně barevně pojednané. Příkladem mohou být kotlíky anebo různé zábrany proti přetékání vody v krajních partiích střechy, ale také okapové háky zdobené přínýťovanými květinami. Dle ústní informace je toto implantace rumunského vlivu, který sem přinesli rumunští dosídlenci.

Bígr, 2014, štít s kovovými pásky a zbytky hliněné omítky

Bígr, 2014, objekt č. 28, ozdobný kotlík

KOMÍNOVÁ TĚLESA

Nejzajímavějším prvkem střešní krajiny jsou komínová tělesa. Na mnoha stavbách jsou patrné ještě dymníky, nověji jsou komínová tělesa vyžděna z pálených cihel, omítaná vápennohliněnou nebo zcela nově cementovou omítkou a opatřena bílým vápenným nátěrem.

Původní dymníky vyváděly kouř z místnosti kuchyně, kde se vařilo převážně ještě na otevřeném ohni. V části stropu kuchyně - přímo nad ohništěm - byl otvor vedoucí na půdu. Kouř stoupal do půdního prostoru, odkud odcházel buď okenními otvory ve štítě a nebo dymníkem – dřevěným čtvercovým tělesem, které bylo usazeno na hřeben střechy a bylo opatřeno sedlovou stříškou. Těleso dymníku nad úrovní střechy bylo většinou poměrně malé. Jeho výška dosahovala cca do 60-80 cm, šířka do 80 cm. Těleso bylo opláštěné dřevěnými deskami, jejichž mezery byly zalištovány zavětrovacími lištami, později docházelo k opláštění dymníku plechovými pláty. Proto, aby se dala půda využít i ke skladování sušeného ovoce, ořechů a dalších potravin, musel být prostor kolem otvoru v podlaze půdy, jímž přicházel kouř z kuchyně, oddělen od zbývajících částí půdního prostoru. Mohlo se tak stát buď vsazením dřevěné deskové konstrukce, a nebo proutěné - hlinou omazané - čtyřboké stěny, která byla vztyčena kolem převážně čtyřbokého otvoru v podlaze. Oba tyto prvky tvořily předstupeň zděných komínových těles. Původní konstrukční systém dymníku z interiéru však, bohužel, nebylo možné zdokumentovat. Důvodem byla buď jejich přestavba a nebo samotné domy byly již opuštěné, uzavřené a nebylo možné je navštívit.

Bígr, 2014, oplechovaný dymník

Bígr, 2014, objekt č. 11, dřevěný dymník

KROVY A PŮDY

Stejně tak se nepodařilo ve větší míře navštívit ani krovové konstrukce obytných domů, ale zdá se, že konstrukční krovový systém byl velmi jednoduchého typu. Převážně se jednalo o systém sedlových střech s poměrně nízko usazeným hřebenem. Krov byl vztyčován nad obdélným půdorysem a jeho rozpon byl malý. Proto se využívaly ty nejjednodušší konstrukce – hambalkový krov bez dalšího podélného zavětrování. Konstrukce krovu tedy sestávala pouze z plných vazeb, které tvořily ve vrcholu do sebe začepované krokve. Každá krokev byla začepovaná do vazného trámu. Zhruba v 1/3 od shora (od hřebene střechy) obě krokve

rozpínal čepovaný hambalek. Na vnější hranu krokví byl uložen námětek, který výrazně předstupoval před líc vnějšího zdiva stavby. Jednak tím prodlužoval střešní rovinu a jednak tím kryl svislé stěny stavby před deštěm. Rozpon mezi subtilními krokviemi byl poměrně velký – více jak 100 cm. Jako spoje byly používány tradiční tesařské spoje – čepy, dlaby a oplátování jištěné kolíky nebo kovovými hřeby. Využívaly se také tesařské značky pro seskládávání jednotlivých částí krovu vyrýváním vrypů ve tvaru římských číslic. Krov byl ručně sestaven na zemi a následně postupně vyzdvižen nad stavbu a zde znovu seskládán.

Bígr, 2014, objekt č. 42, krov hambalkového typu

Pochůzí podlahu na půdě tvořily dvě odlišné konstrukce. Nad obytnou částí to byly dřevěné prahy, do nichž byla vylita hliněná vrstva husté maltoviny doplněná plevami, která tvořila nespalnou krustu a zároveň strop alespoň částečně izolovala. A nad hospodářskou částí chalupy to byl povalový strop z kulatiny nebo z tesaných trámů, které byly těsně sesazené k sobě a spáry mezi nimi vyplňovala také hliněná omítka. Obě konstrukce byly ve výškově stejné úrovni..

Bígr, 2014, objekt č. 42, nespalný stop

Bígr, 2014, objekt č. 42, povalový strop

Nad obytnou částí byla skladba stropu trochu složitější. Stropy vynášely stropní trámy nezávislé na krovové konstrukci. Byly usazeny níž než vazné trámy krovu. A v některých případech přecházely před líc obvodového zdiva a vynášely deštění předsazené střechy. Na spodní část stropních trámů byly přibity desky. Na ně pak nabity dřevěné lišty nebo pruty jako armování. Do tohoto armování byla nanášena slabší vrstva hliněné omítky s plevami, která ve finální části byla utažena do hladka a zalíčena vápnem. Takto byl po konstrukční stránce prováděn interiérový pohledově se uplatňující strop. Z půdy pak byla podlaha trochu jiná. Mezi vazné trámy byly vloženy dřevěné prahy vyplněné dřevěnými hranolky nebo silnějšími rovnými větvemi odsazené od sebe cca 20 cm. Prostor mezi nimi byl vymazán maltovinou. Bez destruktivního průzkumu nebylo ale možné přesně zjistit, jak vypadá konstrukce v meziprostoru mezi stropními trámy a konstrukcí roštu podlahy na půdě.

Bígr, 2014, objekt č. 17, detail stropního Záklopu s armaturami a hliněnou omítkou

Bígr, 2014, objekt č. 31, zdivo přesahující stropní trámy

OKNA

Ve značné části objektů se dodnes dochovaly původní rozměry okenních a dveřních otvorů, které vyplňují autentické výplně z doby výstavby. Okenní otvory jsou převážně menších rozměrů, jsou obdélné, přičemž delší strana obdélníka tvoří svislou hranu otvoru. Výplně jsou rámové. Vnější křídla se otevírají ven a jsou většinou usazena na líc fasády. Vnitřní křídla se otevírají dovnitř. Parapet mezi vnitřními a vnějšími okny i ostění jsou zděné bez doplnění dřevem. Vnitřní parapet je dřevěný a v mnoha případech i profilovaný s odtokovým žlábkem na odvod zkondenzované vody. Kování tvoří kovové subtilní zástrčky nebo se křídla přitahují kličkami. Okenní křídla jsou zavěšena na kovové zapuštěné závěsy ozdobené ve vrcholu kuličkou. Křídla jsou z vnitřní a někdy i z vnější strany zpevněna kovovými rohovníky. Většinou se počítalo s tmelením skleněných tabulek. Počet okenních

křidel je různý, nacházejí se zde jak dvoukřídlová okna doplněná příčlemi dělicími výplně na tři až čtyři tabulky,

*Bígr, 2014, objekt č. 42, dřevěný parapet
S odvodňovacími žlábkami*

Bígr, 2014, objekt č. 42, detail spodní zástrčky

tak výplně troj nebo čtyřkřídlové. U trojkřídlových výplní je rám okna dělený hrubým poutcem. Spodní křídla jsou obdélná a nejsou dále dělená příčlemi. Horní výplň je jednokřídlová a vyklápí se. Vnější křídla jsou někdy zdobena drobnými lištami vytvářejícími na výplních jemná zdobení v podobě kraje. Vnitřní křídla jsou většinou bez zdobení, maximálně jdou dělená horizontálně na dvě tabulky. Někdy bývá zdobena i klapačka, a to jemně vyřezávaným zubořezem. Okenní výplně, které jsou čtyřkřídlové, mají okenní rám ve tvaru buď latinského kříže, nebo mají pouze poutec, na který v horní části nasedá sloupek.

*Bígr, 2014, objekt č. 42, rohovník a závěsy s
kuličkami ve vrcholu*

*Bígr, 2014, objekt č. 5, různé barevné
závěsy okenních křidel*

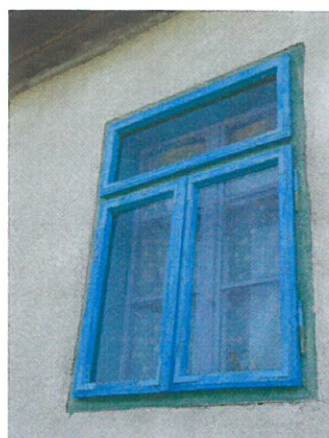
Barevné řešení okenních výplní koresponduje s barevným pojetím fasády. Rámy většinou bývají lahvově nebo hráškově zelené, někdy i bílé, okenní křídla pak buď bílá, blankytně modrá nebo zelená. Velmi oblíbené jsou i kombinace jiné barvy rámu a jiné barvy okenních křidel, přičemž těmto barevným kombinacím odpovídaly i různě barevné závěsy.

Objekt č. 13

Objekt č. 33

Objekt č. 5

Objekt za kostelem

Objekt č. 2

Objekt č. 11

DVEŘE

Dalším autentickým prvkem, který výrazně ovlivňuje vzhled exteriéru domů, jsou výplně vstupních dveří. Do domu se většinou vstupovalo přes pavlač, z níž se časem stala uzavřená veranda. Pavlač se nacházela podél okapové strany obytného domu, byla přízemní a krytá pultovou stříškou. V případě, že dům byl orientován okapovou hranou podél komunikace, pavlač se nacházela ve dvoře a do domu se vcházelo přes dvůr vstupní brankou, o níž byla řeč v předešlých kapitolách. V případě, že dům byl orientovaný do ulice štítem, byla pavlač součástí průčelí a vstup do ní byl přímo z ulice. Většinou byl hlavní vstup usazen do jednoduchých dřevěných rámců bez obložek a dalších zdobností. Dveře byly převážně jednokřídlové, plné, kazetové s vpadlinami a profilovanými vystupujícími kazetami. Někde se nacházely také dveře částečně prosklené. Prosklení se nacházelo v horních dvou třetinách ve svislých polích, které byly půlkruhově zakončené. Ve spodní části se nacházely vpadliny s kazetami. Kování bylo různé a na některých výplních se dodnes dochovaly klasicistní štítky i s klikami. Výplně visely na zadlabávaných závěsech s konickou špičkou zakončenou kuličkou. Pouze výjimečně se na těžkých výplních nacházely kované závěsy.

Objekt č. 9

Objekt č. 38

Objekt č. 32

Objekt č. 42

Objekt č. 12

Objekt č. 42

INTERIÉRY

Vnitřní rozvrh domu, tedy jeho dispozice, byl velmi jednoduchý. Ve střední části domu se nacházela kuchyň, která byla první místností, do níž se vstupovalo. V kuchyni se nacházelo původně otevřené ohniště s dymníkem a později kamna, dále pak stůl, židle a pohovka. V této nejvíce obývané místnosti bylo zvykem mít hliněnou podlahu, která byla později měněna za dřevěné fošnové desky. Z kuchyně vedly dvojce dveře. Jedny do většího pokoje a druhými se vstupovalo buď do stejně velké místnosti, nebo byl prostor přepažen na dvě menší obytné místnosti. V obytných pokojích se nacházely převážně dřevěné postele se slamníky, židle, stůl, lavice, almary a truhly. Podlahy v těchto obytných místnostech byly převážně dřevěné, prkenné. Pod domem se někdy nacházel sklepní prostor zaklenutý valenou klenbičkou. V případě, že obytný dům byl dlouhý, byly jeho součástí také prostory pro drobné

Pavlač – veranda

Vstupní dveře do kuchyně

Kuchyň

Pokoj

Pokoj

domácí zvířectvo – chlívky. Podél celé obytné části domu, převážně podél okapu, se nacházela otevřená, ale pultovou střechou krytá, pavlač. Z ní se vstupovalo do kuchyně. Pavlač byla později zasklena a částečně také dozděna a začala sloužit jako veranda. Podlahu v pavlači zpočátku tvořila dusaná hlína, později pak kachle nebo beton. Vnitřní stěny domu i stropy byly omítané hliněnými omítkami a opatřeny vápennými nátěry s přidávkou pigmentu, doplněné různými geometrickými nebo rozvilinovými dekory. Interiérové dveře byly většinou jednokřídlové, usazené do dřevěných rámců s profilovanými obložkami. Křídla byla částečně prosklená a částečně plná, doplněná kazetami s profilovanými vpadlinami. Výplně byly usazené na kovaných závěsech, především závěsy ve futrech jsou starší a pocházejí z 1. pol. 19. století. Místnosti nebyly vytápěné, až později byla do jednotlivých pokojů umístěna litinová kamna. Pro zlepšení komfortu došlo ve většině případů k vymístění drobného zvířectva z obytného domu - z chlívků - a tyto uvolněné prostory byly adaptovány na koupelny, přičemž do nich byla zavedena také voda ze studní a vyveden odpad do žumpy.

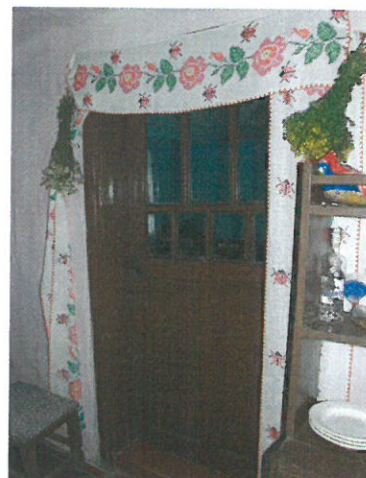
Bígr, 2014, objekt č. 42

Detail dveřního závěsu

Detail krabicového zámku

Vstupní dveře do pokoje

Bígr, 2014, cesta za kostelem

Bígr, 2014, cesta od příjezdu ke kostelu

5. SAKRÁLNÍ OBJEKTY

Kostel zasvěcený Sv. Trojici je situován ve středu obce na průsečíku horizontálně a vertikálně se protínajících ulic. Je usazen do zahrady a přístupný je mohutným betonovým schodištěm. Jedná se o jednolodní stavbu s mírně odsazeným trojbokým závěrem. Průčelí dominuje hranolová věž s nízkou jehlancovou věžičkou, po stranách doplněná trojbokými atikami. Ve směru do zahrady je usazena nízká sakristie s valbovou stříškou. Střecha nad lodí kostela je sedlová poměrně nízkého sklonu s kuželovým závěrem a v nedávné době opatřená novou krytinou – pálenou taškou bobrovkou.

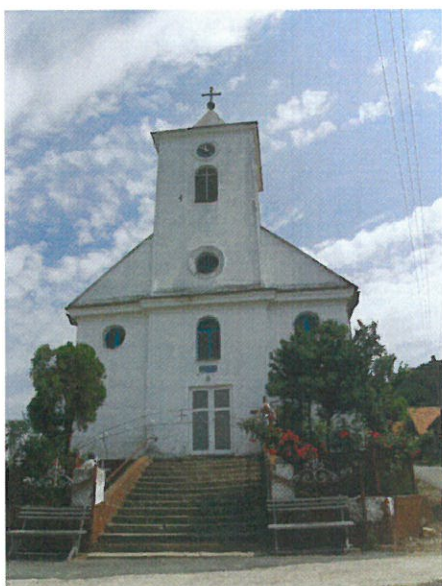
Bígr, 2014, kostel sv. Trojice, pohled od JV

Tektonické ztvárnění fasád je velmi strohé a omezuje se pouze na předsazený sokl, hladké plochy a profilovanou korunní římsu, která završuje pouze hmotu lodě, neprobíhá kolem presbytáře. V průčelí je zdůrazněna korunní římsa a nad ní vystupující pás oddělující horní část stavby věže s atikami od obvodových stěn. Fasáda je tvořena poměrně tvrdými cementovými omítkami a finální nátěr je bílý. V ose průčelí je umístěn hlavní vstup do kostela, který je tvořen dvoukřídlovými plastovými celoprosklenými dveřmi. Nad nimi je obdélné okno s půlkruhovým záklenkem. Kůr je prosvětlen navíc dvojicí kruhových okének po stranách. Krov s věží pak jedním kruhovým větším oknem s jedinou bohatě profilovanou šambránou. Zvonové patro je ze všech čtyř stran prolomeno obdélnými okny s půlkruhovým záklenkem, které jsou doplněny žaluziovými výplněmi. Loď je prosvětlena po každé straně trojicí oken s půlkruhovým záklenkem. Okenní výplně jsou dřevěné převážně trojkřídlové s poutcem. Křídla nejsou dále členěná, vykazují minimální profilace.

Interiér kostela je bohatě zdobený interiérovou šablonovou výmalbou s celou řadou drobných geometrických a rozvilinových obrazců řazených do pravidelných lemů a pásků.

Lod' je zastropena dřevěným stropem imitující neckovou klenbu. Interiér je doplněn mobiliářem a bočními oltáříky se sochami. Obrazy daroval kostelu rodák z Bígru malíř Josef Řeháka. Kůr je zděný s dřevěnou poprsní.

Kostel je původní dochovanou stavbou, která byla vystavěna až v roce 1878. Do té doby na místě kostela stála obecní dům – tzv. stráž a v něm hraničářské úřady vyčlenily modlitebnu, kde se pravidelně konaly mše. Protože v Bígru nebyla farnost, farář sloužil mši pouze několikrát do roka, ale čtení z Bible a vedení mše byl pověřen nejvzdělanější občan v Bígru. Je vybudován v duchu strohého neoklasicismu bez výrazných architektonických prvků. V objektu se dochovala celá řada původních konstrukčních prvků, jako např. krovová konstrukce, dřevěná klenba, obvodové zdivo atd.

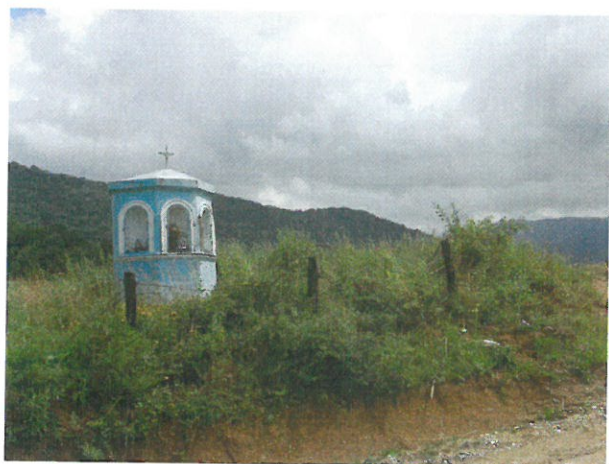

Bígr, 2014, pohled na západní průčelí kostela

Bígr, 2014, věž kostela sv. Trojice

Při příjezdové cestě od Dunaje v místě, odkud lze přehlédnout celé údolí s vesnicí, je umístěna zděná čtyřboká **kaplička Panny Marie** s trojicí výklenků – nik, orámovaných profilovanými šambrámkami. Kaplička je završena betonovou jehlancovou stříškou s usazeným krucifixem. Její omítky jsou tvrdé betonové, opatřené blankytně modrým fasádním nátěrem, šambrány jsou zdůrazněny bílou barvou. V jedné z nik je usazena sádrová soška Panny Marie. Výklenky byly dříve opatřeny proskleným rámečkem na závěsech, který bylo možné otevírat. Dnes jsou patrné pouze pozůstatky závěsů a obrtlíku. Kaplička je usazená na pastvině, na mírně vyvýšeném svahu nad silnicí.

Bígr, 2014, výklenková kaplička P. Marie při příjezdu do obce Bígr, 2014, detail kapličky

Po několika desítkách metrů směrem k obci je umístěn betonový, poměrně nízký **Kříž na Jochách** opatřený blankytně modrým nátěrem, doplněný litinovým Kristem, který je monochromován bílou barvou.

Bígr, 2014, Kříž na Jochách

Na turistické cestě vedoucí do Rovenska, na místě zvaném Hukvajdy, několik set metrů od obce, se rozkládá poměrně velké **Zastavení Panny Marie**. Na vysokém betonovém soklu opatřeném ze dvou stran drátěným plotem je umístěna vysoká betonová stéla a na ní jsou usazeny tři samostatně stojící výklenky s hrotitým obloukem ve vrcholu, do něhož jsou zasazeny dva kříže a jeden krucifix vprostřed. Ve výklencích jsou tři sošky. Uprostřed Panna Marie s malým Ježíškem. V pravém výklenku pak socha Kristova – Bolestné srdce Ježíšovo a

v levém výklenku pak Panna Marie – Bolestné srdce Panny Marie. Také zde se uplatňují oblíbené barvy – tyrkysově modrá, bílá a zelená.

Bígr, 2014, Zastavení P. Marie na Hukvajdách

Bígr, 2014, detail Zastavení Panny Marie

Po několika dalších metrech se nachází terasovitý pomník **Svatého Kříže**. Do prudšího svahu jsou ve třech úrovních vsazeny betonové zídky se schodišti a jsou ohrazeny kovovým drátěným plotkem a brankami s nápisy. Uprostřed je usazen velký betonový kříž s postavou ukřižovaného Krista. Břevna kříže zakončují trojlísty. Tuto podobu získal Svatý Kříž v roce 1987.

Bígr, 2014, Svatý Kříž na Hukvajdách

Bígr, 2014, detail Svatého Kříže

Všechny drobné sakrální stavbičky prošly zásadními úpravami v nedávné minulosti a byly modernizovány ve smyslu opravy pomocí tvrdých betonových malt, případně ohrazeny drátěnými ploty. Těmito úpravami sice byla prodloužena jejich životnost, ovšem došlo k setření jejich historické podstaty a mnohdy i malebnosti. Jejich existence dotváří krajinný

reliéf údolí a je dokladem stále velmi silné religiozity místních obyvatel. Kostel sv. Trojice je centrem veškerého dění v obci, stejně tak jako tomu je již téměř dvě století. Komunita se pravidelně schází každou neděli a kromě duchovních záležitostí je kostel i prostorem pro řešení obecních záležitostí. Svatostánek je pietně ošetřován a místní komunita o něj pečuje s projevenou pokorou a láskou.

Bígr, 2014, Pomník padlým v 1.světové válce

I přesto, že se nejedná o sakrální stavbu, jde o významnou pietní stavbu, která je usazená vedle kostela sv. Trojice v centru obce. V roce 1931 ho nechal vystavět Josef Pelnář z Bígru na paměť padlým občanům obce v 1. světové válce.

6. DEFINOVÁNÍ PŘEDMĚTU PAMÁTKOVÉ OCHRANY

Podstatou památkové obnovy by mělo být **zachování autenticky dochovaného urbanistického konceptu zástavby obce Bígr**. Je tím myšlena skladba zástavby rozdělená na drobná či větší selská stavení s obytným domem směřujícím do komunikace a hospodářskými budovami vyskytujícími se převážně v uzavřených dvorech. Kromě veřejného prostoru a exteriéru domů by základním parametrem ochrany mělo být **dodržení původních půdorysných a hmotových měřítek stávajících staveb**. Zcela **prioritní je** v tomto směru **měřítko hmotové**, kdy by nemělo docházet k nástavbám, ke změnám sklonu střešních rovin, hřeben střechy a jeho výška by měla být zachována. **Pūdorysné měřítko** by mohlo být měněno, ale pouze ve dvorních částech. Hmota **přístaveb** by měla být skromná a rozhodně by měla dodržet tradiční půdorys, hmoty by neměly přesáhnout hmoty původního objektu a tvar střešních rovin by měl být buď pultový nebo sedlový a jejich hřeben střechy by měl být pod úrovní hřebene střechy historického domu. Případné **novostavby** by se měly uskutečňovat na parcelách po demolovaných objektech nebo na parcelách, které nikdy nebyly v rámci intravilánu obce obsazeny, ale jejichž poloha by zapadla do celkového urbanistického konceptu. Měly by být i v tomto případě dodrženy tradiční půdorysná a hmotová měřítka a výškovost novostaveb by se měla přizpůsobit historickým stavbám v okolí. Stejně tak by mělo být pracováno i s typem střešní konstrukce a s jejím sklonem. Poměrně podstatné je také zachování tradičního způsobu **oplocení**, které je v některých případech nahrazováno nevhodně zvolenými zděnými sloupky s horizontálně loženými deskami. Oplocení by mělo využívat původního materiálu, mělo by pracovat s původními tvary i se způsobem shodného opracování.

Bígr, 2014, stodola s šindelovým štítem

Bígr, 2014, okenní výplň z poč. 20. stol.

Ochrana exteriérů původních objektů by závisela na míře jejich autentičnosti. V první řadě je nezbytné dbát na uchování původních rozměrů okenních a dveřních otvorů a dále pak na zachování původních konstrukcí, tj. **okenních a dveřních výplní** pocházejících z doby výstavby domu. Barevné řešení výplní i rámců by nemělo podléhat dobovým trendům, ale mělo by být tradičního pojetí. Případně nové truhlářské prvky by měly být jak konstrukčně, tak tvarově i profilačně kopiemi původních prvků. Měly by být respektovány tektonické a štukové ozdoby **fasád** korespondující s dobou výstavby objektů. Podstatné pro vhodné a dobré fungování stavby je zachování maximálního množství **původních přírodních stavebních materiálů**, což u fasád platí dvojnásobně. Měkké vápennojílové omítky a vápenný nátěr jsou snadno udržovatelné, finančně velmi zajímavé a v zásadě korespondují s objektem samotným. Není třeba se těchto technologií zříkat a nevyužívat je pro průběžnou obnovu. Dnes již vžitá keramická pálená **krytina** na střeších objektů by neměla mizet, ale měla by být při své výměně nahrazena shodným materiálem, přičemž rozměry i tvary tašek by měly zůstat identické. Velmi šetrně by se mělo zacházet s původními **dymníky**, které vytvářejí na střeších objektů malebné a velmi zajímavé prvky. V souvislosti s jejich využitím by se měly hledat cesty záchrany a možnosti jejich zapojení do topného systému tak, aby se opět staly funkčními. V případě, že toto by nebylo možné, neměly by ze střech mizet, ale měly by být zakonzervovány a nová komínová tělesa by měla doplnit střechy.

Bígr, jeden z pietně opravených objektů na konci obce při cestě na Hukvajdy

Z mnohých udržovaných a opravovaných domů lze cítit pečlivou starost a pochopení, že postupné a průběžné udržování historických konstrukcí je tou nejlepší cestou k dlouhověkosti domu. Klasické materiály, jednoduché konstrukční tvary a tradiční praktické uspořádání

objektů uvnitř i v rámci hospodářství je pro dané podmínky natolik ideální, že není třeba vnášet do objektů i do prostoru nové prvky. I přes památkovou ochranu prostoru by nemělo dojít k zakonzervování a zákazu modernizace staveb. Ty by se ale měly odehrávat citlivě spíše v interiérech, případně v prostorech dvorů a zahrad a to tak, aby hodnotný, autentický prostor a *genius loci* obce byl i do budoucna lákadlem pro turisty, hledající v divokých horách Almáže odpočinek a pohádkovou atmosféru zmizelého času.

Bigr, 2014, nově opravená bývalá kovárna

Bigr, 2014, dlouhodoběji neobývané stavení u potoka

